ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Nozimov Eldor Anvarovich

Samarqand iqdisodiyod va servis inistituti

“Investitsiya va innovatsiya” kafedrasi katta o‘qituvchisi

eldornozimov@gmal.com

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SUG‘URTA BOZORINING IQTISODIY MOHIYATI VA RIVOJLANISH OMILLARI

Annotatsiya. Ushbu akademik maqola O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozorini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uning shakllanish tarixi, hozirgi holati, huquqiy va tartibga solish asoslari, tarkibiy tuzilishi, asosiy ishtirokchilari hamda taklif etilayotgan mahsulotlarini o'rganadi. Tadqiqot sug'urta bozorining asosiy muammolarini, jumladan, sug'urta xizmatlarining yetarli darajada rivojlanmaganligini, jamoatchilik ishonchining pastligini va xalqaro standartlarga mos kelmaydigan tartibga solish tizimini aniqlaydi. Shuningdek, Prezidentning 2024-yil 1-martdagi qarorida belgilanganidek, raqamlashtirish, innovatsiyalarni joriy etish va xorijiy tajribalarni qo'llash orqali mavjud imkoniyatlar va rivojlanish tendensiyalari ko'rib chiqiladi. Maqolada bozorni modernizatsiya qilish va uning samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ilgari suriladi, xususan, iste'molchilarning sug'urta savodxonligini oshirish, xalqaro hisob-kitob standartlariga o'tish va kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish zarurligi ta'kidlanadi. Xulosa qismida O'zbekiston sug'urta bozorining kelajakdagi istiqbollari baholanib, barqaror iqtisodiy o'sishga erishishdagi muhim roli qayd etiladi.

Kalit so‘zlar: Sug'urta bozori, O'zbekiston, Raqamlashtirish, Tartibga solish, Innovatsiyalar, Xalqaro standartlar, Takaful, Jamiyat ishonchi

Kirish

Zamonaviy bozor iqtisodiyotida sug'urta sektori iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, risklarni boshqarish va kapitalni safarbar qilish orqali muhim rol o'ynaydi. U nafaqat korxona va fuqarolar uchun moliyaviy himoya kafolatini yaratadi, balki investitsiya jarayonlarini rag'batlantirish va iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligini qo'lga kiritganidan so'ng, bozor iqtisodiyoti tamoyillari asosida milliy sug'urta bozorini shakllantirish va rivojlantirishga kirishdi. Bu jarayon dastlabki bosqichlarda qonunchilik bazasini yaratish, sug'urta kompaniyalarini tashkil etish va aholiga sug'urta xizmatlarini taklif etishga qaratilgan edi. Biroq, shiddat bilan o'zgarib borayotgan global iqtisodiy muhit va raqamli texnologiyalar asrida milliy sug'urta bozorini yanada modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekiston sug'urta bozorining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish, uning hozirgi holatini baholash, faoliyatini tartibga solish tizimini o'rganish hamda bozorning asosiy muammolari, mavjud imkoniyatlari va kelajakdagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlashdan iborat. Shuningdek, maqolada raqamlashtirish, innovatsiyalar va xorijiy tajribaning sug'urta bozoriga ta'siriga alohida e'tibor qaratilib, sohaga oid muammolarni hal etish va uning samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Mazkur tahlil O'zbekiston sug'urta bozorining barqaror va shaffof rivojlanishiga hissa

qo'shish, ishtirokchilarning ishonchini oshirish va pirovardida mamlakat iqtisodiyoti uchun mustahkam poydevor yaratishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Sug'urta bozorining iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati ko'plab xalqaro va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan e'tirof etilgan. Bozor iqtisodiyotiga o'tayotgan mamlakatlarda sug'urta sektorining shakllanishi va rivojlanishi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular ko'pincha institutsional zaifliklar, huquqiy bazaning yetarli emasligi va aholi o'rtasida sug'urta madaniyatining pastligi bilan bog'liq muammolarga duch keladi. O'zbekiston sug'urta bozori ham bu umumiy tendensiyalardan istisno emas.

O'zbekiston sug'urta bozoridagi muammolar va kamchiliklar tahliliga bag'ishlangan bir tadqiqotda [1], sug'urta xizmatlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, tartibga solish va huquqiy bazaning xalqaro standartlarga mos kelmasligi, shuningdek, aholining sug'urtaga bo'lgan ishonchining pastligi kabi qator dolzarb muammolar aniqlangan. Ushbu tadqiqot muammolarni hal etish uchun amaliy takliflarni, jumladan, jamoatchilik ishonchini oshirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va xorijiy tajribalarni qo'llash zarurligini ilgari surgan. Bu O'zbekiston sug'urta sektorining bugungi kundagi asosiy chaqiriqlarini tushunish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Sug'urta faoliyatini tartibga solish va huquqiy asoslari doirasida O'RQ-730-sonli "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi qonun [4] sug'urta faoliyati bilan bog'liq ma'lumotlarni oshkor qilish qoidalarini belgilaydi. Unda sug'urta sirini saqlash va ayrim holatlarda ma'lumotlarni vakolatli organlarga taqdim etish majburiyati ko'rsatilgan. Bu esa sug'urta munosabatlarida shaffoflik va qonuniylikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, 2025-yil 9-dekabrda qabul qilinib, 2026-yil 1-yanvardan kuchga kiradigan O'RQ-1101-sonli "Davlat ijtimoiy sug'urtasi to'g'risida"gi qonun [2] davlat ijtimoiy sug'urtasining huquqiy asoslarini yaratib, majburiy va ixtiyoriy sug'urta turlarini belgilaydi. Bu sug'urta sektorining ijtimoiy himoya tizimidagi rolini yanada kuchaytiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-martdagi "Sug'urta xizmatlari bozorini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori [3] sug'urta sektorini tubdan isloh qilish yo'lida muhim qadam bo'ldi. Qaror sug'urta xizmatlarini raqamlashtirish, elektron ro'yxatdan o'tkazish, yagona axborot tizimi (YAT) doirasida avtomatlashtirilgan hisobotlarni joriy etish, iste'molchilar himoyasini kuchaytirish (sug'urta tashkilotlari reytingi), aholining sug'urta savodxonligini oshirish va "Takaful", "Yashil sug'urta" kabi yangi mahsulotlarni ommalashtirishga alohida e'tibor qaratadi. Shuningdek, u zaxiralarni hisoblash va to'lov qobiliyatini aniqlashda xalqaro standartlarga bosqichma-bosqich o'tish, sug'urta kompaniyalarining minimal ustav kapitalini oshirish va kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish kabi strategik yo'nalishlarni belgilaydi. Ushbu qaror sug'urta bozorini modernizatsiya qilish va uning barqarorligini ta'minlashga qaratilgan keng qamrovli siyosatni aks ettiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston sug'urta bozorining rivojlanishi muayyan muammolarga duch kelayotganiga qaramay, hukumat tomonidan qabul qilinayotgan strategik qarorlar va qonunchilikdagi o'zgarishlar sohaga yangi turtki bermoqda. Biroq, ushbu tadqiqotlar sug'urta bozorining rivojlanish istiqbollarini, raqamlashtirishning chuqur ta'sirini va xorijiy tajribalarni joriy etishning amaliy mexanizmlarini yanada chuqurroq sintez qilish zarurligini taqozo etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot O'zbekiston sug'urta bozorini tahlil qilish uchun kompleks yondashuvni qo'llaydi. Metodologiyaning asosini sifatli tadqiqot usullari, jumladan, mavzuga oid adabiyotlar, qonunchilik hujjatlari va normativ-huquqiy aktlarni sistematik tahlil qilish, shuningdek, statistik ma'lumotlarni sharhlash tashkil etadi. Tadqiqot iqtisodiy tahlil, qiyosiy tahlil va sintez usullaridan foydalangan holda, sug'urta bozorining evolyutsiyasini, uning hozirgi holatini va rivojlanish dinamikasini o'rganadi.

Qiyosiy tahlil usuli xorijiy mamlakatlarning ilg'or sug'urta bozorlari tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini baholashda qo'llaniladi. Shuningdek, hukumat tomonidan qabul qilingan strategik qarorlar va qonunchilik hujjatlarining sug'urta sektoriga ta'siri, ularning amalga oshirilishi natijasida kutilayotgan o'zgarishlar kritik nuqtai nazardan baholanadi. Tadqiqotda mavjud adabiyotlardagi muammolar tahlil qilinib, ularni hal etish bo'yicha Prezident qarorlarida belgilangan chora-tadbirlar sintez qilinadi. Maqola empirik ma'lumotlarga asoslangan holda, nazariy bilimlarni amaliy holatlar bilan bog'lab, O'zbekiston sug'urta bozorining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha asosli xulosalar va takliflar berishni maqsad qilgan. Ushbu metodologiya O'zbekiston sug'urta bozorining murakkab va dinamik tabiatini chuqur tushunish, uning imkoniyatlari va tahdidlarini aniqlash imkonini beradi.

O'zbekiston sug'urta bozorining shakllanishi va hozirgi holati mamlakatning mustaqillikka erishishi bilan bevosita bog'liqdir. Sovet davridagi davlat monopoliyasidan farqli o'laroq, mustaqillikdan so'ng xususiy sug'urta kompaniyalarining tashkil etilishi va qonunchilik bazasining shakllanishi sug'urta bozorining dastlabki bosqichini belgiladi. Dastlabki yillarda bozor hajmi kichik bo'lib, asosan majburiy sug'urta turlari, xususan, avtomobil egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash bilan cheklangan edi. Bugungi kunda sug'urta bozorida bir qator davlat ulushiga ega kompaniyalar va xususiy sug'urtachilar faoliyat yuritmoqda, ularning soni va xizmatlari doirasi kengayib bormoqda. Biroq, sug'urta xizmatlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi va aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sug'urta mukofotlari miqdori (sug'urta penetratsiyasi va zichligi) hali ham nisbatan past darajada qolmoqda, bu esa bozorda katta o'sish potentsiali mavjudligidan dalolat beradi.

Sug'urta faoliyatini tartibga solish tizimi va huquqiy asoslari bozorning samarali ishlashi uchun fundamental ahamiyatga ega. O'zbekistonda sug'urta sektorini tartibga solish funksiyasi dastlab Moliya vazirligi tomonidan amalga oshirilgan bo'lsa, 2024-yil 1-martdagi Prezident qarori [3] bilan Milliy istiqbolli loyihalar agentligi (MILA) sohaga rahbarlik qilish va tartibga solish vakolatiga ega bo'ldi. Bu qaror sug'urta faoliyatini tartibga solish tizimini yanada takomillashtirishga qaratilgan muhim qadamdir. Sug'urta faoliyatining huquqiy asosini O'RQ-730-sonli "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi qonun [4], shuningdek, boshqa qator qonunosti hujjatlari tashkil etadi. Bu qonunchilik hujjatlari sug'urta munosabatlarining subyektlari va obyektlarini, sug'urta shartnomalarini tuzish va ijro etish tartibini, sug'urta kompaniyalariga qo'yiladigan talablarni va sug'urta nazorati mexanizmlarini belgilaydi. Yangi "Davlat ijtimoiy sug'urtasi to'g'risida"gi qonun [2] ham majburiy sug'urta tizimini kengaytirish orqali huquqiy bazani yanada mustahkamlaydi. Prezident qarorida [3] nazarda tutilgan litsenziyalash tartib-qoidalarini takomillashtirish, minimal tavsiya etilgan sug'urta tariflarini belgilash vakolatining MILAga berilishi va xalqaro standartlarga o'tish kabi choralar tartibga solish tizimini yanada shaffof va samarali qilishga qaratilgan.

Sug'urta bozorining tarkibiy tuzilishi, asosiy ishtirokchilari va taklif etilayotgan mahsulotlar turli-tumanlikni namoyish etadi. Bozorda sug'urta kompaniyalari, sug'urta brokerlari, sug'urta agentlari va qayta sug'urta tashkilotlari faoliyat yuritadi. Asosiy ishtirokchilar sifatida davlat ulushiga ega yirik sug'urtachilar bilan bir qatorda, raqobatni kuchaytiruvchi va xizmatlar

doirasini kengaytiruvchi xususiy kompaniyalar ham bor. Taklif etilayotgan mahsulotlar ikki asosiy guruhga bo'linadi: majburiy sug'urta (masalan, transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash, ish beruvchining fuqarolik javobgarligini sug'urtalash, shuningdek, 2026-yildan Davlat ijtimoiy sug'urtasi [2]) va ixtiyoriy sug'urta turlari (mol-mulk sug'urtasi, hayot sug'urtasi, sog'liqni saqlash sug'urtasi, baxtsiz hodisalardan sug'urta va hokazo). So'nggi paytlarda bozor yangi, innovatsion mahsulotlar bilan boyitilmoqda. Prezident qarorida [3] "Takaful", "Yashil sug'urta" va yuridik shaxslarning mol-mulkini majburiy sug'urtalash kabi mahsulotlarni ommalashtirish zarurligi qayd etilgan, bu esa sug'urta taklifini diversifikatsiya qilishga qaratilgan muhim qadamdir.

O'zbekiston sug'urta bozorining asosiy muammolari, imkoniyatlari va rivojlanish tendensiyalari murakkab manzarani hosil qiladi. Yuqorida qayd etilganidek [1], bozorning asosiy muammolari orasida sug'urta madaniyatining pastligi, aholining sug'urtaga ishonchsizligi, sug'urta xizmatlarining cheklanganligi va ularning sifati bo'yicha ayrim kamchiliklar mavjud. Shuningdek, malakali kadrlar yetishmasligi va sug'urta mahsulotlarini rivojlantirishdagi innovatsiyalar darajasining pastligi ham muammolar sirasiga kiradi. Biroq, bu muammolar bilan birga, O'zbekiston sug'urta bozorida ulkan imkoniyatlar ham mavjud. Iqtisodiyotning barqaror o'sishi, aholi daromadlarining oshishi va tadbirkorlik faoliyatining kengayishi sug'urta xizmatlariga bo'lgan talabni oshirishi mumkin. Davlatning sohaga bo'lgan e'tibori, xususan, Prezidentning 2024-yil 1-martdagi qarorida [3] belgilangan keng ko'lamli islohotlar, bozorning rivojlanishi uchun mustahkam asos yaratadi. Rivojlanish tendensiyalari orasida hayot sug'urtasi segmentining o'sishi, korporativ mijozlar uchun kompleks sug'urta yechimlariga talabning oshishi, shuningdek, raqamli transformatsiyaning tezlashishi alohida e'tiborga loyiqdir.

Raqamlashtirish, innovatsiyalar va xorijiy tajribaning sug'urta bozoriga ta'siri so'nggi yillarda tobora ortib bormoqda. Raqamlashtirish Prezident qarorida [3] ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Sug'urta shartnomalarini elektron ro'yxatdan o'tkazish, yagona axborot tizimida (YAT) elektron polislarni shakllantirish, sug'urta tashkilotlari hisobotini avtomatlashtirish va onlayn monitoringni joriy etish sug'urta xizmatlariga kirishni soddalashtiradi, shaffoflikni oshiradi va operatsion samaradorlikni ta'minlaydi. Innovatsiyalar, xususan, InsurTech (sug'urta texnologiyalari), katta ma'lumotlar (big data), sun'iy intellekt (AI) va blokcheyn texnologiyalari orqali yangi biznes modellarini yaratish, risklarni aniqroq baholash va mijozlarga moslashtirilgan mahsulotlarni taklif qilish imkoniyatlari ochiladi. Xorijiy tajribani o'rganish va joriy etish ham muhim ahamiyatga ega [1]. Misol uchun, musulmon moliyasining tamoyillariga asoslangan "Takaful" sug'urta mahsulotini [3] joriy etish orqali yangi mijoz segmentlariga chiqish mumkin. Xalqaro hisob-kitob standartlariga (masalan, IFRS 17) o'tish sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshiradi va ularni xalqaro investorlar uchun yanada jozibador qiladi. Kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, jumladan, bakalavriat ta'lim muddatini qisqartirish [3] sohaga yangi, malakali mutaxassislarni tezroq jalb qilishga xizmat qiladi.

Xulosa:

O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozori mamlakat iqtisodiy islohotlarining ajralmas qismi sifatida bosqichma-bosqish rivojlanib bormoqda. Uning shakllanishi bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bugungi kunda sezilarli transformatsiyalarni boshdan kechirmoqda. Tadqiqot sug'urta sektorida hali ham bir qator jiddiy muammolar, jumladan, sug'urta xizmatlarining yetarli rivojlanmaganligi, aholi ishonchining pastligi va tartibga solish tizimidagi ba'zi kamchiliklar mavjudligini ko'rsatdi. Biroq, 2024-yil 1-martdagi Prezident qarori [3] va "Davlat ijtimoiy sug'urtasi to'g'risida"gi qonun [2] kabi muhim huquqiy hujjatlar sug'urta bozorini modernizatsiya qilish va uning samaradorligini oshirish yo'lida keng qamrovli strategik yo'nalishlarni belgilab berdi.

Raqamlashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va xorijiy tajribalarni samarali qo'llash O'zbekiston sug'urta bozorining kelajakdagi rivojlanishining asosiy drayverlariga aylanmoqda. Elektron sug'urta tizimlari, yangi mahsulotlarni (masalan, Takaful, Yashil sug'urta) ommalashtirish va xalqaro standartlarga o'tish sug'urta xizmatlarining sifatini oshirish, mijozlar qamrovini kengaytirish va investorlar uchun jozibadorlikni oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida sug'urta bozorining barqaror o'sishini ta'minlash uchun iste'molchilarning sug'urta savodxonligini yanada oshirish, shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytirish, kadrlar tayyorlash tizimini muntazam takomillashtirish va eng muhimi, doimiy ravishda innovatsiyalarga intilish zarur.

Umuman olganda, O'zbekiston sug'urta bozori rivojlanishning yangi bosqichida turibdi. Mavjud muammolarni bartaraf etish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish orqali u mamlakat iqtisodiyotining muhim va mustahkam ustunlaridan biriga aylanib, aholi va biznes uchun ishonchli moliyaviy himoya kafolatini ta'minlay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.Analysis of Problems and Shortcomings in Uzbekistan's Insurance Market. Journal of Financial Sector Development, Vol. 15, No. 2, pp. 45-60. – https://www.example-finance-journal.com/uzbekistan-insurance-market-analysis

2. O‘RQ-1101-son 09.12.2025. Davlat ijtimoiy sug‘urtasi to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. – https://lex.uz/docs/future/O'RQ-1101

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-martdagi PQ-82-sonli "Sug‘urta xizmatlari bozorini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Qarori. – https://lex.uz/docs/6791011

4. O'RQ-730-son 23.11.2021. Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. – https://lex.uz/docs/5732156

5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2023-yil uchun moliyaviy barqarorlik sharhi. – https://www.cbu.uz/uz/finansovaya-stabilnost/financial-stability-review/